

Людмила Ракітянська
ORCID iD 0000 0003 3586 2754

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методики музичного виховання, співу
та хорового диригування,
Криворізький державний педагогічний університет,
пр. Гагаріна, 54, 50086 Кривий Ріг, Україна,
ludmilanick777@gmail.com

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ»

У статті розкривається сутність поняття «емоційний інтелект», яким визначено новий психологічний феномен, що досліджується в контексті загальної проблеми психології особистості. Зазначені актуальність та багатоаспектність проблеми емоційного інтелекту. Коротко викладена історія становлення та розвитку поняття «емоційний інтелект», пов'язана з іменами американських учених, яким належать перші дослідження цього феномену, його теоретичне осмислення та трактування. Аналізуються розроблені американськими вченими моделі емоційного інтелекту, які різняться між собою як за змістом та структурою, так і за методиками вимірювання емоційного інтелекту. Розглядаються погляди видатних вітчизняних вчених-психологів на взаємозв'язок інтелекту та емоцій як психічний феномен.

Ключові слова: емоції; емоційний інтелект; здібність; інтелект; модель; особистість.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.3542>

Вступ. Предметом особливої уваги науковців у останні більш ніж два десятиріччя є проблема емоційного інтелекту (далі ЕІ) – нового психологічного феномену, який в останні роки був ідентифікований американськими вченими як проблема психології особистості (Носенко, 2004). Незважаючи на достатньо широко представлену проблематику наукових конгресів і конференцій, пов'язану з вивченням емоційного інтелекту, «практичний інтерес до проблеми значно випереджає рівень її теоретичної розробки» (Носенко, 2004, с. 96).

Суспільний запит на емоційний інтелект прийшов із сфери бізнесу (Петрушин, 2016). Довгий час загальноновизнаною була думка, що розумна людина – це та, яка досягає своїх цілей завдяки власному інтелекту, який управляє її поведінкою. Проте практики бізнесу виявили, що академічні знання у чистому вигляді не працюють так, як потрібно для досягнення оптимальних результатів діяльності. «Суспільна думка в наш час, – зазначає В. Петрушин, – все частіше приходиться до висновку, що у розвитку особистості як окремої людини, так і групи однодумців, у вирішенні проблем емоційного вигорання і у вирішенні конфліктів будь-

якого рівня, пріоритет належить не розуму, а емоціям. Від того, наскільки точно і уміло людина може розпізнавати свої емоції і розумно управляти ними, значною мірою залежить її життєвий успіх» (2016, с. 69). Другою причиною «емоційної революції», вважають науковці, стало формування управління нематеріальними активами компаній, в результаті чого виникли методи управління емоціями як частини інтелектуального капіталу (Карпов, Петровська, 2008; Оськін, 2004).

Спектр зацікавленості емоційним інтелектом є достатньо широким і охоплює академічну науку, управлінську і бізнесову сфери, прикладну психологію.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи до трактування поняття «емоційний інтелект», його становлення та розвитку.

Актуальність та багатоаспектність проблеми емоційного інтелекту. Актуальність проблеми ЕІ науковцями визначається в декілька аспектах:

- теоретичному, у зв'язку із відсутністю глибоких і системних досліджень ЕІ, розробкою його науково-теоретичних основ (Андреева, 2011; Карпов, 2008; Носенко, 2004);
- соціальному, пов'язаному, по-перше, з визнанням найвищого за всю історію

людства рівня емоційної нестриманості, що проявляється на всіх щаблях міжособистісного спілкування, починаючи від родини і завершуючи міжнародним тероризмом, що зрештою загрожує людству «само-руйнуванням», якщо емоції і розум будуть і надалі розглядатися протилежними сторонами людської психіки, що не забезпечують належною мірою адекватне функціонування людини в різних життєвих ситуаціях (Goleman, 1995; Носенко, 2004); по-друге, з визнанням емоційного інтелекту як особистісної властивості, яка зумовлює успішність особистісного і професійного зростання за будь-яких умов на протигагу загальному інтелекту, що вимірюється коефіцієнтом IQ (Gardner, 1983; Goleman, 1995; Bar-On, 1997); по-третє, з твердженням про пріоритетність у XXI ст. коефіцієнту EQ як рухової сили бізнесу на відміну від коефіцієнту IQ у XX ст. (Карпов, 2008; Оськін, 2004);

- педагогічному, оскільки, по-перше, неконтрольованість емоцій спричинює небезпечно високий рівень агресивності і жорстокості у підлітково-юнацькому середовищі, що є наслідком відсутності спеціально організованого формування емоційного інтелекту в учнів, по-друге, на відміну від академічного інтелекту, яким вони цілеспрямовано оволодівають в процесі навчання, емоційний інтелект формується переважно стихійно (Носенко, 2004, с. 105); по-третє, можливістю формування і розвитку емоційного інтелекту в будь-якому віці на відміну від загального коефіцієнта IQ, значною мірою зумовленого генетично (Goleman, 1995; Носенко, 2004); четверте, націленістю сучасної школи переважно на розвиток академічних здібностей учнів, на інтелектуальну сферу (формування знань, умінь і навичок) і недостатньою увагою до проблем емоційному розвитку школярів (Андреева, 2011; Носенко, 2004);

- професійному, пов'язаному, по-перше, з професійною підготовкою майбутніх фахівців, в якій набуті професійні знання, умінні і навички, загальна ерудиція і інтелект не гарантують в майбутньому професійної успішності (Gardner, 1983; Goleman, 1995; Bar-On, 1997); по-друге, можливістю вирішення проблеми професійного емоційного вигорання (Петрушин, 2016).

На підтримку доказовості визнаної актуальності проблеми ЕІ знаходимо цінні думки

відомих філософів XX ст. Так, М. Бердяєв (2003), аналізуючи соціокультурні реалії, стверджує: «Людина вже не вичерпується визначенням homo sapiens, бо воно абсолютизує ознаку володіння розумом. А це не тільки обмежує людяність самою лише характеристикою інтелектуально розвиненої особи, а й затьмарює необхідність поєднання у визначенні людини розумового та морального як альтернативи машинному інтелекту. Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та схильність до вищих цінностей» (с. 348). Філософ, в умовах науково-технічної революції з машинним використанням розуму, називає гуманістичною формулою сучасної духовності слова-пожання поета С. Маршак: «Хай буде добрим розум ваш, а серце мудрим буде» (с. 363). Інший відомий філософ XX ст. І. Ільїн називає основною вадою сучасної культури та сучасної людини «розколотість» – протиставлення розуму – серця, розуму – почуттів (Наведено за: Алексеев, 2002, с. 381).

Техногенна цивілізація дала людству як значну кількість досягнень, так і призвела до глобальних криз, серед яких найсерйозніша – антропологічна. Таку думку висловлює В. Кремень (2008), акцентуючи на тому, що вихід із цієї ситуації полягає у необхідності по-новому поставити проблему людини на державному рівні, коли не технології, не економіка, а людина стане метою і смыслом прогресу. А відтак – пріоритетом вітчизняної освіти має стати людиновимірність освітрянського процесу як альтернатива раціонально орієнтованій освіті в її класичному варіанті (с. 7, 302).

Цю думку продовжує і О. Олексюк (2018) наголошуючи, що націленість на технологізм, інформативність та прагматизм в сучасній освіті абсолютно не допоможе вирішити складні світоглядні проблеми, які постають перед сучасною людиною (с. 14).

У контексті нашого дослідження цінною є і думка І. Зязюна (2003), який вважає: «У науці домінувала концепція зовнішньої, біологічної і соціальної зумовленості людини не лише як індивіда, але й як особистості. Впливові внутрішньої духовно-психічної детермінації на розвиток унікальності й неповторності особистості не приділялося належної уваги» (с. 37).

Дослідження емоційного інтелекту, на думку Е. Носенко (2004), має відповідати новій парадигмі пошукувань у проблематиці психології особистості. Йдеться про заміну

парадигми врахування фактора людини, що була провідною всередині 60-х років, цілковито новою парадигмою управління людським ресурсом. Остання передбачає розкриття можливостей і закономірностей розвитку суб'єкта як цілісної істоти, котра перебуває у безперервній взаємодії зі світом у своєму найближчому оточенні, у певному соціальному довіллі, а набуті нею знання та уміння, що спрямовують поведінку в конкретних життєвих ситуаціях, такою самою мірою визначають успішність життєдіяльності людини, як і її диспозиційні особистісні чинники (с. 99).

Трактування поняття «емоційний інтелект» у дослідженнях американських вчених. Появі поняття «емоційний інтелект», на думку американського вченого R. Bar-On (2000) значною мірою сприяв розвиток природничих наук, зокрема, еволюційна теорія англійського науковця Ч. Дарвіна, який, обґрунтовуючи процеси еволюційного розвитку біологічних властивостей людини, стверджував: «Коли розум дуже збуджений, ми можемо очікувати, що він миттєво вплине і на серце.... Коли серце відчуває цей вплив, воно спрямує свою реакцію в мозок... при будь-якому збудженні буде мати місце суттєвий взаємний вплив і реагування між цими двома важливими органами тіла» (Наведено за: Лафренє, 2004, с. 23).

Перші дослідження ЕІ як психологічного феномену, теоретичне осмислення його сутності та істотних ознак, утворення на цій основі наукового поняття належать американським вченим Г. Гарднеру (1983), П. Селовею (1990), Дж. Мейеру (1993), Д. Гоулману (1995), Р. Бар-Ону (1997), Д. Карузо (2000). У західній психології виділені основні етапи цього процесу, що відбуваються протягом ХХ – ХХІ ст. (Наведено за: Андреева, 2011) :

- 1) з 1900–1969 рр. дослідження емоцій і інтелекту були відносно відокремленими;
- 2) з 1970–1989 рр. в центрі уваги дослідників знаходився взаємний вплив когнітивних та емоційних процесів;
- 3) з 1990–1993 рр. ЕІ був визнаний предметом психологічного дослідження;
- 4) з 1994–1997 рр. концепт ЕІ був популяризований;
- 5) з 1998 р. до теперішнього часу відбувається з'ясування сутності феномену.

У перший період (1900–1969 рр.), що характеризується відокремленим дослідженням емоцій та інтелекту, концепція інтелекту залишається виключно когнітивною, а

емоції розглядаються як продукт патології та гіперчуттєвості (Андреева, 2011), який «негативно впливає на раціональність процесу прийняття рішення» (Карпов, 2008, с. 6).

У другий період (1970–1989 рр.) центром уваги вчених стало питання взаємозв'язку емоцій та інтелекту, їх взаємодія та взаємовплив. Популярності серед дослідників набувають уявлення про когнітивну природу емоцій. У цей період з'являються дослідження, зокрема когнітивна теорія емоцій Р. Лазаруса, в яких емоційна реакція тлумачиться як функція пізнання і оцінки. Було висунуте припущення про роль позитивних емоцій як стимулів активізації мислення, появи позитивних думок і роль негативних емоцій як «руйнівної сили» мисленнєвої діяльності, що знижує її ефективність (Андреева, 2011).

У 1983 р. вийшла монографія Г. Гарднера «Frames of mind», в якій автор висловив думку щодо необхідності перегляду поняття «інтелект», характерного для традиційної психології. Вчений висловив припущення про існування не одного виду інтелекту, а «множинності» його підвидів, серед яких: вербальний, логіко-математичний, просторовий, кінестетичний, музичний, емоційний. Останній складається з двох підвидів: міжособистісного та внутрішньо особистісного. Міжособистісний інтелект пов'язаний з умінням людини контактувати, взаємодіяти з іншими людьми. Внутрішньо особистісний – з умінням самоактивізуватися в діяльності для самореалізації в житті і досягненні успіху. Кожна з виділених інтелектуальних здібностей є важливою для досягнення успіху у певній сфері життєдіяльності.

У 1985 р. Р. Бар-Он ввів поняття «коефіцієнт емоційності» і запропонував новий тест (EQ-I) для його вимірювання. У 1988 р. він використовує це поняття у своїй докторській дисертації по аналогії з коефіцієнтом інтелектуальності IQ.

Третій період (1990–1993 рр.) характеризується визнанням ЕІ предметом психологічного дослідження. Дж. Мейером і П. Селовеєм були опубліковані статті (1990, 1993), в яких вони сформулювали своє розуміння феномену емоційного інтелекту: «Це підмножинність соціального інтелекту, яка включає в себе здібність контролювати свої емоції та емоції інших людей, розрізняти їх і використовувати отриману інформацію для управління мисленням і діями інших людей» (1993). Вченими була розроблена перша модель ЕІ

(Мейєра – Селовея – Карузо), яка отримала назву «Модель здібностей». Вона об'єднувала здібності чотирьох типів як складових EI: 1) сприйняття емоцій – здібність розпізнавати як емоції інших людей, так і власні емоції; 2) використання емоцій для стимуляції мислення – здібність активізувати свій мисленнєвий процес, використовуючи емоції як фактор мотивації; 3) розуміння емоцій – здібність визначати причину появи емоції, розпізнавати зв'язок між думками та емоціями, визначати зміну емоцій, інтерпретувати емоції, розуміти складні, амбівалентні почуття; 4) управління емоціями – здібність використовувати власні емоції та емоції інших людей для досягнення поставлених цілей. На думку вчених комплекс цих здібностей сприяє емоційному і інтелектуальному зростанню людини.

У 1993 р. вийшла праця Г. Гарднера «Множинність виявлення інтелекту», в якій він конкретизував своє розуміння емоційного інтелекту у двох формах його прояву: міжособистісного та внутрішньоособистісного.

Значною подією четвертого періоду (1994–1997 рр.) був вихід у 1995 р. науково-популярної праці Д. Гоулмана під назвою «Emotional Intelligence», яка відразу набула широкої популярності і згодом було перекладена на 30 мов світу. Автор обґрунтував значення емоційного інтелекту для досягнення особистісного і професійного успіху. Сформулювавши особистісні якості, що забезпечують такий успіх, Д. Гоулман визначив їх узагальненим терміном «емоційний інтелект», який попередньо був введений в наукову термінологію Дж. Мейєром і П. Селовеєм. Під емоційним інтелектом Д. Гоулман розуміє «здібність людини тлумачити власні емоції та емоції оточуючих для того, щоб використати отриману інформацію для реалізації власних цілей» (1995). Надаючи в своїй роботі конкретні рекомендації щодо опанування емоційним інтелектом, вчений стверджує, що коефіцієнт EQ як емоційний показник інтелекту у порівнянні з коефіцієнтом інтелектуальності IQ є більш значущим, оскільки уміння ідентифікувати і регулювати власні емоції та розуміти емоції інших є більш точним показником інтелекту, ніж здатність логічно мислити.

Вчений висловив думку про те, що загальний інтелект відіграє важливу роль у кар'єрному зростанні лише до певного періоду. З часом він втрачає своє значення у досягненні людиною успіху як у кар'єрі, в професійній діяльності, так

і взагалі у соціальному середовищі. На основі отриманих емпіричних даних, вчений доводить, що ефективність управлінської роботи на 85 % визначається коефіцієнтом EQ і лише на 15 % – коефіцієнтом IQ. Д. Гоулман також акцентує на тому, що на відміну від коефіцієнта IQ, який має генетичні корені, коефіцієнт EQ піддається розвитку у будь-якому віці. Це зумовило особливу зацікавленість з боку популярних наукових видань, в яких з'явилися спеціальні програми психологічних тренінгів, вербальних тестів тощо. Д. Гоулманом запропонована «мішана модель» EI, яка доповнює властивості EI, сформульовані Дж. Мейєром і П. Селовеєм. «Мішана модель» складається з п'яти компонентів: 1) самопізнання – здібність ідентифікувати власні емоції, власну мотивацію при прийнятті рішень; 2) саморегуляція – здібність контролювати власні емоції; 3) мотивація – здібність намагатися досягати ціль; 4) емпатія – здібність враховувати почуття інших людей при прийнятті рішень, а також здібність співпереживати іншим людям; 5) соціальні навички – здібність будувати відношення з людьми, маніпулювати людьми, підштовхувати їх у бажаному напрямі (1995).

У 1997 р. була створена «модель емоційного інтелекту Бар-Она» (1997). Вчений тлумачить EI як сукупність найрізноманітніших здібностей, які забезпечують можливість людині успішно діяти в будь-яких ситуаціях. Він виділив 5 компонентів, кожен з яких у свою чергу поділяється на субкомпоненти, які і характеризують структуру емоційного інтелекту в цілому: 1) саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація); 2) комунікативний потенціал (емпатія, соціальна відповідальність); 3) власне адаптаційні здібності (вміння вирішувати проблеми, долати труднощі, емоційна лабільність); 4) анти-стресовий потенціал (стійкість до стресів, самоконтроль); 5) загальний настрій (оптимістичність).

П'ятий період (з 1998 р. до теперішнього часу) характеризується з'ясуванням сутності феномену EI та методик його вимірювання. У 2002 р. був створений стандартизований тест для вимірювання EI (MSCEIT), за «моделлю здібностей» Дж. Мейєра, П. Селовея, Д. Карузо, який складається із завдань з правильними і неправильними відповідями (2002).

Як стверджує І. Андреева (2011), дослідження у цій сфері ускладнюються наявністю популярістських уявлень про EI, його визначень і

підходів до вимірювання, далеких від наукової парадигми (с. 29).

Отже, аналіз наукових підходів американських вчених до вивчення та трактування феномену ЕІ, його концептуального оформлення, дозволяє констатувати відсутність однозначного розуміння його природи і сутнісних ознак. Серед сучасних теорій емоційного інтелекту в зарубіжній психології базовими вважаються три, які різняться між собою розробленими моделями-структурами ЕІ і відповідно методиками його вимірювання:

- ЕІ як модель когнітивних здібностей (Дж. Мейер, Д. Карузо, П. Селовеї);
- ЕІ як мішана модель, що об'єднує когнітивні здібності і особистісні якості (Д. Гулман).
- ЕІ як мішана модель, що об'єднує некогнітивні здібності і є особистісною якістю (характеристикою) (Р. Бар-Он).

У межах моделі здібностей ЕІ тлумачиться як сукупність когнітивних здібностей, що забезпечують переробку емоційної інформації (про власні емоції та емоції оточуючих). ЕІ як здібність відносять до традиційної психології інтелекту, тому для його вимірювання використовуються класичні інтелектуальні тести.

Відповідно до мішаної моделі ЕІ інтерпретується як складне психічне утворення, що об'єднує когнітивні здібності і особистісні якості. Наявність в структурі ЕІ особистісних якостей допомагає людині адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Аналіз літератури засвідчує, що мішані моделі ЕІ підлягають критиці із-за наявності в їх структурі занадто різнопланових особистісних характеристик, які не є рядоположними.

Відповідно до третього підходу ЕІ – особистісна якість, яка вимірюється за допомогою опитувальників.

Погляди вітчизняних вчених на проблему єдності емоційного та інтелектуального в радянській психології. Проблема єдності емоційної і когнітивної сфер психіки була в центрі уваги і відомих вітчизняних психологів радянського періоду. Це передусім класичні праці Л. Виготського (1982), С. Рубінштейна (2008), О. Леонтьєва (1975) та ін. Так, Л. Виготський у 30-х роках минулого століття зробив ряд висновків, щодо взаємозв'язку емоцій та інтелекту, які стали підґрунтям для подальшого дослідження цієї проблеми. Зокрема це висновки про інтелектуальну опосередкованість більшої

частини емоцій; про закономірний зв'язок між емоційними і інтелектуальними процесами, що існує у вигляді «динамічної смислової системи», яка об'єднує і пов'язує розвиток мислення з розвитком емоцій; про регулятивну роль емоцій в мисленневих процесах та їх мотивації. Піддаючи критиці погляди, щодо ізольованості і автономності функціонування афективних і когнітивних психічних процесів, вчений наголошував: «Хто відірвав мислення з самого початку від афекту, той назавжди закрив собі шлях до пояснення причин самого мислення» (1982, с.14). За Л. Виготським, «смислове переживання» – це інтелектуальний момент, який виникає між вчинком і його переживанням, що в контексті сучасних наукових уявлень про емоційний інтелект близький до його сутності (с. 377).

Ідеї і висновки, сформульовані Л. Виготським, у 60-х роках минулого століття знайшли подальший розвиток у дослідженнях С. Рубінштейна (2008) і О. Леонтьєва (1975). Особливо вагомим внеском були дослідження С. Рубінштейна, що сучасна дослідниця І. Андрєєва (2011) назвала багато в чому передбаченням видатним вченим ідеї емоційного інтелекту. Емоційність і афективність, за С. Рубінштейном, є специфічними пізнавальними процесами, а тому вони ніяк не можуть протиставлятися інтелектуальним пізнавальним процесам як зовнішні протилежності, що виключають один одного. Акцентуючи на підсилючій ролі емоцій в інтелектуальній діяльності, вчений, разом з тим, зазначає, що гіперінтенсивне емоційне збудження у формі афекту здатне гальмувати пізнавальний процес в наслідок виникнення непередбачуваної поведінки. На думку С. Рубінштейна, «в дійсності потрібно говорити не просто про єдність емоцій і інтелекту у житті людини, а про єдність емоційного, або афективного, і інтелектуального в середині самих емоцій, так само як і в середині самого інтелекту» (с. 562). О. Леонтьєв довів своїми дослідженнями роль регулятивної функції афектів, емоцій в мисленневій діяльності (1975).

Отже, взаємозв'язок інтелектуальної й емоційно-афективної сфер психіки як феномен займав одне із центральних місць в дослідженнях вітчизняних вчених-психологів ще за радянських часів.

Висновки. Аналіз наукових підходів зарубіжних і вітчизняних вчених-психологів щодо розуміння феномену емоційного

інтелекту і відповідне його визначення науковим поняттям, дозволяє констатувати, по-перше, складність досліджуваного феномена як особистісного інтегрованого утворення, що об'єднує за канонами традиційної психології протилежні сфери людської психіки, функціонування яких досліджувалось ізольовано; по-друге, поняття «емоційний інтелект» є новим у науковому тезаурусі,

сутність і зміст якого не набули єдиної, загально визнаної і науково обґрунтованої інтерпретації; по-третє, актуальність і багатозначність проблеми емоційного інтелекту обумовлює потребу в подальшому глибокому і всебічному дослідженні цього феномену, а наукові підходи, що склалися в зарубіжній і вітчизняній психології значною мірою визначають його теоретичну базу.

Література

- Алексеев П. В. Философы России XIX–XX столетий: Биографии, идеи, труды. Москва: Академический проект, 2002. 1152 с.
- Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополюцк: ПГУ, 2011. 388 с.
- Бердяев Н. А. Опыт парадоксальной этики. Москва: ООО Изд-во АТС; Харьков: Фолио, 2003. 701 с.
- Выготский Л. С. Собрание сочинений. Т. 2. Москва: Педагогика, 1982.
- Зязюн І. А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадськість. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти / за ред. Л. Тавжнянського та О. Романовського*. Харків: НТУ «ХПІ», 2003. Вип. 1 (5). С. 32–41.
- Карпов А. В., Петровская А. С. Психология эмоционального интеллекта: теория, диагностика, практика: монография. Ярославль: ЯрГУ, 2008. 344 с.
- Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2008. 424 с.
- Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2004. 256 с.
- Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.
- Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95–109.
- Олексюк О. М. Педагогічний наратив у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2018. С. 12–15.
- Оськин В. На пороге эмоциональной революции. *Управление персоналом*. 2004. № 6. С. 49–53.
- Петрушин В. И. О развитии эмоционального интеллекта в процессе музыкальных занятий. *Музыкальное искусство и образование*. 2016. № 2. С. 68–82.
- Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер. 2008. 713 с.
- Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ-I): Technical Manual. Toronto: Multi-Health System, 1997.
- Bar-On R., Parker J. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. P. 363–388.
- Goleman D. Working with emotional intelligence. New York: Bantam Books, 1995.
- Gardner H. Frames of mind. New York: Basic Books, 1983.
- Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice. New York: Basic Books, 1993.
- Mayer J. D., Salovey P. The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*. 1993. № 17 (4). P. 433–442.
- Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional Intelligence. Test. Needham, MA: Virtual Knowledge, 1997.
- Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Models of emotional intelligence. *Handbook of Human Intelligence / R. J. Sternberg (Ed.)*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2000. P. 396–420.
- Mayer J. D. A field guide to emotional intelligence. Philadelphia, P.A.: Psychology Press, 2001. P. 3–24.
- Mayer J. D. Salovey P., Caruso D. Mayer – Salovey – Caruso. Emotional Intelligence. Test (MSCEIT). Toronto: Multi-Health Systems, 2002.
- Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. № 9. P. 185–211.

References

- Alekseev, P. V. (2002). *Filosofy Rossii XIX–XX vekov: Biografii, idei, trudy* [Philosophers of Russia of the XIX–XX centuries: Biographies, ideas, works]. Moscow, Russia: Academic Project (rus).
- Andreyeva, I. N. (2011). *Emotsionalnyi intellekt kak fenomen sovremennoi psikhologii* [Emotional Intelligence as a Phenomenon of the Modern Psychology]. Novopolotsk, Belarus: Polotsk State University (rus).
- Berdyayev, N. A. (2003). *Opyt padadoksalnoy etiki* [The experience of paradoxical ethics]. Moscow, Russia: ATS publishing house LLC; Kharkiv, Ukraine: Folio (rus).
- Vygotskiy, L. S. (1982). *Sobranie socheniy* [Collected Works]. T. 2. Moscow, Russia: Pedagogika (rus).
- Zyazun, I. A. (2003). Duchovna elita u suspilstvi: inteligentnist i gromadskist [Spiritual elite in society: intellectuality and the public]. In L. Tavzhniansky, O. Romanovsky (Eds.), *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi gumaniterno-technichnoi elitu*, 1 (5), 32–41. Kharkiv Ukraine: NTU «KhPI» (ukr).
- Karpov, A. V., Petrovskaya, A. S. (2008). *Psikhologiya emotsionalnogo intellekta: teoriya, diagnostika, praktika: monografiya* [Psychology of Emotional Intelligence: Theory, Diagnostics, Practice: a Monograph]. Yaroslavl, Russia: Yaroslavl State University (rus).
- Kremen, V. G. (2008). *Filosofiya lyudynotsentryzmu v strategiyakh osvitynogo prostoru* [The Philosophy of Anthropocentrism in the Strategies of Educational Space]. Kyiv, Ukraine: Pedahohychna Dumka (ukr).
- Lafrenière, P. (2004). *Emotsionalnoye razvitiye detei i podrostkov* [Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years]. Saint-Petersburg, Russia: Praim-Yevroznak (rus).
- Leontiev, A. N. (1975). *Deiatelnost, soznanie, lichnost* [Activity, consciousness, personality]. Moscow, Russia: Politizdat (rus).
- Nosenko, E. L. (2004). Emotsiynyi intelekt yak sotsialno znachushcha integralna vlastyvist [Emotional intelligence as a socially significant integral property]. *Psychology and Society*, 4, 95–109 (urk).
- Oleksyuk, O. M. (2018). Pedagogichniy naratyv u profesiyniy pidgotovtsi maybutnogo vchytelia muzychnogo mystetstva [Pedagogical narrative in the professional training of the future teacher of musical art]. *Proceedings Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Pedagogical Sciences*. Kropyvnytskyi, 12–15 (ukr).
- Oskin, V. (2004). Na poroge emotsionalnoy revoliutsii [On the threshold of an emotional revolution]. *Personnel Management*, 6, 49–53 (rus).
- Petrushyn, V. I. (2016). O razvitie emotsionalnogo intellekta v protsesse muzykalnykh zaniaty [On the development of emotional intelligence in the process of music lessons]. *Musical art and education*, 2, 68–82 (rus).
- Rubinstein, S. L. (2008). *Osnovy obshchey psikhologii* [Fundamentals of general psychology]. Saint Petersburg, Russia: Peter (rus).
- Bar-On, R. (1997). *Emotional Intelligence Inventory (EQ-I): Technical Manual*. Toronto, Canada: Multi-Health System (eng).
- Bar-On, R., Parker, J. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. In *Handbook of emotional intelligence* (pp. 363–388). San Francisco, USA: Jossey-Bass (eng).
- Goleman, D. (1995). *Working with emotional intelligence*. New York, USA: Bantam Books (eng).
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. New York, USA: Basic Books (eng).
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: the theory in practice*. New York, USA: Basic Books (eng).
- Mayer, J. D., Salovey P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, 17, 4, 433–442 (eng).
- Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. (1997). *Emotional Intelligence. Test*. Needham, USA: Virtual Knowledge (eng).
- Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. (2000). Models of emotional intelligence. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of Human Intelligence* (pp. 396–420). Cambridge, New York, USA (eng).
- Mayer, J. D. (2001). A field guide to emotional intelligence. In J. Ciarrochi, J. P. Forgas, & J. D. Mayer (Eds.), *Emotional intelligence in everyday life: A scientific inquiry* (pp. 3–24). New York, USA: Psychology Press (eng).
- Mayer, J. D. Salovey, P., Caruso, D. (2002). *Mayer – Salovey – Caruso. Emotional Intelligence. Test (MSCEIT)*. Toronto: Multi-Health Systems (eng).
- Salovey, P., Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185–211 (eng).

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ «ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ»

Ракитянская Людмила, кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры методики музыкального воспитания, пения и хорового дирижирования,
Криворожский государственный педагогический университет,
пр. Гагарина 54, 50086 Кривой Рог, Украина, ludmilanick777@gmail.com

В статье раскрывается сущность понятия «эмоциональный интеллект», каким обозначен новый психологический феномен, исследуемый в контексте общей проблемы психологии личности. Определены актуальность и многоаспектность проблемы эмоционального интеллекта. Кратко изложена история становления и развития понятия «эмоциональный интеллект», связанная с именами американских ученых, которым принадлежат первые исследования феномена эмоционального интеллекта, его теоретическое осмысление и трактовка. Анализируются разработанные американскими учеными модели эмоционального интеллекта, которые отличаются между собой как содержанием и структурой, так и методиками измерения эмоционального интеллекта. Рассматриваются взгляды выдающихся отечественных ученых-психологов на взаимосвязь интеллекта и эмоций как психологический феномен.

Ключевые слова: интеллект; личность; модель; способности; эмоции; эмоциональный интеллект.

THE ESSENCE AND CONTENT OF THE CONCEPT OF «EMOTIONAL INTELLIGENCE»

Rakityanska Lyudmyla, PhD (Pedagogy), Associate Professor, Associate Professor of the Methodology of Musical Education, Singing and Choral Conducting, Kryvyi Rih State Pedagogical University, 54 Gagarin Ave, 50086 Kryvyi Rih, Ukraine, ludmilanick777@gmail.com

The subject of special attention of scientists in the last more than two decades is the problem of emotional intelligence – a new psychological phenomenon, which in recent years has been identified by American psychologists as a problem of personality psychology. The practical interest in the problem, according to scientists, far outstrips the level of its theoretical development. The public demand for emotional intelligence came from the business sector, where it was found that academic knowledge in its pure form, intelligence does not always provide with the expected result. Public opinion is increasingly coming to the conclusion that in the development of the individual as an individual and groups of like-minded people, in solving the problems of emotional burnout, conflicts of any level, priority belongs not to reason, but emotions. From the way in which accurately and skillfully a person can recognize their emotions and reasonably manage them, its vital success depends to a large extent. The spectrum of interest in emotional intelligence is broad enough and encompasses academic science, management and business, applied psychology. The first studies of emotional intelligence as a psychological phenomenon, a theoretical understanding of its essence and essential features, the formation of scientific concepts on this basis belong to American scientists. The analysis of literature testifies to the lack of unambiguous scientific understanding of the phenomenon of emotional intelligence. American scientists have proposed three basic theories of emotional intelligence, which differ between developed model structures and corresponding methods of their measurement: the model of cognitive abilities; mixed model combining cognitive abilities and personality traits; a mixed model that combines non-cognitive abilities and is personal quality. Actuality, little research and discussion of the problem of emotional intelligence are increasingly attracted by the attention of domestic scientists.

Key words: abilities; emotional intelligence; emotions; intelligence; model; personality.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2018.

Прийнято до друку 29.11.2018